

MEMENTO ZAPOMENUTÝCH TRANSPORTŮ

Nabízí se přirovnání k hodinám dějepisu, ale to nestačí. Komplet čtyř celovečerních dokumentárních filmů s názvem Zapomenuté transporty (www.zapomenutetransporty.cz) znamená mnohem víc. Čtyři DVD po 90 minutách, a kolik je v nich osudů! Nové informace jako by najednou byly vedlejší. Prvořadé jsou lidské příběhy vyprávěné pamětníky. Jejich prostřednictvím se vrátíte o sedmdesát let zpátky. Ze zcela nových pohledů objevujete souvislosti, které znamenají pochopit, co to byl holocaust. Nepotřebujete komentář. Výpovědi žen a mužů, kteří přežili deportaci z Terezína do Lotyšska, Estonska, Běloruska a Polska, provázené autentickými fotografiemi a archivními filmovými šoty mluví za vše. Autorem je politolog a historik LUKÁŠ PŘIBYL, mladý muž, který o této době slyšel „jenom“ vyprávět. Odkud přišel impulz?

Můj dědeček, kterého jsem měl moc rád, strávil celou válku v lágrech. Jako kluk jsem to tolik nevnímal, zemřel, když mi bylo deset. Až později jsem se dověděl, že se ocitl v první deportaci do Polska už v říjnu 1939, a začal jsem se pít, co to bylo za tábor. Když jsem našel jen letmé zmínky v encyklopediích, hledal jsem sám. Na vysoké škole jsem historii toho tábora věnoval diplomovou práci. V té době jsem už sbíral materiály o dalších místech, kam byli Židé z Terezína odvezeni. Zdaleka to nebyla jenom Osvětim, o které se všeobecně ví. Hodně transportů směřovalo do jiných míst na východě a já jsem si uvědomil, jak moc se osudy lidí v nich liší od toho, co si představujeme pod pojmem přežití holocaustu. Tehdy jsem se rozhodl jejich příběhy zaznamenat. Zajímali mne hlavně lidé, jejich vzpomínky. Přál jsem si zpřístupnit je co nejširšímu okruhu diváků. Nejsou to jen příběhy Židů, ale obecně příběhy lidí v extrémních podmínkách. Příběhy o životě, o přežívání, o vůli, o lásce. Když muži v Lotyšsku vykopali tunel, aby se dostali do ženského tábora, riskovali smrt. Uplatili esesáka, ale nevěděli, jestli slovo dodrží. Touha byla silnější než strach. Byl to život.

Od začátku jste sledoval tyto čtyři směry?

Původně jsem uvažoval o třech filmech: Pobaltí, Bělorusko a Polsko. Už v prvních rozhovorech se ale rýsovaly čtyři různé příběhy v každém ze čtyř deportačních směrů, kam byli čeští Židé odvezeni. Lotyšsko se týkalo většinou rodin. V Bělorusku nepřežily žádné ženy, byl to příběh mužů. V Estonsku naopak nepřežili žádní muži, je to příběh ženského nazírání světa. Polsko vypráví o lidské identitě, o tom, co znamená neustále se ukrývat, měnit jména. Tak vznikla základní kostra, v níž čtyři filmy vytvářejí obraz holocaustu, jak ho neznáme. Lidé mají civilní šaty, na kterých někdy chybějí židovské hvězdy. Smějí se, pláčou, hladovějí, tančí, mrznou, zamilovávají se...

Jak se vám dařilo pamětníky vyhledat?

Nebylo to snadné. Z 40 000 lidí, kteří byli deportováni do výše zmíněných lokalit, přežilo válku asi 270 a rozprchlí se do celého světa. Výchozím bodem pro mne byly seznamy přeživších, do nichž se lidé registrovali po válce, když hledali své příbuzné. Jenže po válce si často měnili jména, ženy se vdaly. Procházel jsem matriky, emigrační záznamy, telefonní seznamy byly moje oblíbené čtení. Když se určité jméno nevyskytovalo víc než tisíckrát, zavolal jsem na každé. Byl jste v Salaspilsu? Když odpověď zněla: Cože? - omluvil jsem se a volal dalšímu. Když jsem uslyšel: Proč se ptáte? - věděl jsem, že jsem našel toho pravého. S kameramanem jsme nakonec točili v dvaceti zemích světa, materiály obsažené ve filmu pocházejí ze třiceti zemí.

Stalo se, že někdo rozhovor odmítl?

Zpočátku odmítali mnozí, někteří o tom do té doby nemluvili ani se svými rodinami. Musel jsem hodně přemlouvat, vysvětlovat. Mám dopisy od dětí, které mi děkují, že se konečně dověděly, co jejich rodiče prožili. Je jednodušší mluvit o traumatech s někým, kdo má určitý odstup. Za jednu paní jsme do New Yorku letěli třikrát, než se odhodlala vyprávět. Během deseti let, kdy filmy vznikaly, jsem mluvil s několika tisíci lidmi; to když počítám i telefonáty. Snadné nebylo ani získat autentické fotografie lidí a míst, o nichž se vypráví. Když jsem hledal fotografii Inge Syltenové, která zahynula v Estonsku, dělal jsem si čárky, s kolika lidmi hovořím. Po 400 jsem s tím radši přestal. Našel jsem spolužáky, přátele, ale fotku žádnou. Věděl jsem, že do transportu s rodinou nenastoupil otec. Švédsky znějící jméno mne zavedlo na sever, ale ani jeden z tamních Syltenů nebyl ten pravý. Pomohla náhoda. Měl jsem vyhledat židovské vojáky ve Svobodově armádě - a najednou čtu Robert Sylten, narozen 1892. Všechno odpovídalo. Před transportem utekl do Sovětským svazem okupované části Polska, do Lvova, odkud ho NKVD v roce 1940 odvezlo jako většinu uprchlíků na 25 let do gulagu. Po dvou letech ho propustili s podmínkou, že vstoupí do armády. Přežil a v roce 1948 se odstěhoval do Izraele. Tam stopa chýla. Složitou cestou jsem se dověděl, že se opět oženil a měl dceru jménem Ruth, její nové příjmení jsem ale neznal. V hledání mi pomáhal vzdálený příbuzný

v Tel Avivu. Jednou se ho manželka zeptala, kam pořád volá. Sháním nějakou Syltenovou. Myslíš Ruth Syltenovou? – ona na to. Chodily spolu na střední školu. Jenže Ruth nevěděla, že byl její otec před válkou už jednou ženatý, že měl dokonce tři děti. V albech hledat nechtěla, tvrdila, že se určitě mýlím. Nakonec souhlasila: Tak si fotku najděte sám, zítra s manželem odlétáme do Prahy na dovolenou. Tu fotografii jsme skutečně našli. Když jsme ji opatrně odlepili, bylo na zadní straně napsané věnování kamarádce. Než pan Sylten po válce odešel z Československa, obešel všechny známé svých dětí a požádal je o fotografie. Proto jsem nemohl nic najít.

Podobný příběh je za každou použitou fotografií – z dětství, z lágrů. Hledal jsem v chalupách v Polsku i v Pobaltí, psal jsem rodinám esesáků a dozorců. Mnohé snímky přišly v obálkách bez zpáteční adresy. Rodiny už se svými předky nechtěly mít nic společného.

JAROSLAVA ŠTEFFLOVÁ

[< zpět do čísla](#)